

20. Yüzyıl Kırım Tatar Şiirinde Ant Etme Motifi

Oath in the Poems of 20th Century Crimean Tatars

Işıl İşıktaş Sava*

Özet

Çalışmamızda başta bugün Kırım Tatarlarının Millî Marşı olan ve Numan Çelebi Cihan tarafından 1917'de kaleme alınan, "*Ant Etkenmen*" (Ant Etmişim) olmak üzere ona cevaben Hamdi Giraybay tarafından yazılan "*Men de And Ettim*", "*Ant Etkenmen Aytaman*" ("Ant Etmişim" Diyorum) adlı şiir ile İdris Asanin'in "*Menim Antım*" (Benim Andım), İsa Abdurraman'ın "*İç Bitmedi Küreşimiz*" (Hiç Bitmedi Mücadelemiz), Şakir Selim'in "*Çedebe Cixanniñ Soñki Yırı*" (Çelebi Cihan'ın Son Şarkısı) gibi Kırım Tatar Edebiyatı'nda önemli yeri olan şiirlerdeki ant içme / yemin etme motifi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: 20. Yüzyıl Kırım Tatar Edebiyatı, Numan Çelebi Cihan, Hamdi Giraybay, İdris Asanin, İsa Abdurraman, Şakir Selim, ant etme, yemin içme

Abstract

This article discusses the mention of oaths in the national anthem of Crimean Tatars "*Ant Etkenmen*" which was written by Numan Çelebi Cihan in 1917, the response given to the national anthem by Hamdi Giraybay in his poems "*Men de And Ettim*" and "*Ant Etkenmen Aytaman*", by İdris Asanin in his poem "*Menim Antım*", by İsa Abdurraman in his poem "*İç Bitmedi Küreşimiz*" by Şakir Selim in his poem "*Çedebe Cixanniñ Soñki Yırı*" all of whom are prominent poets of the time.

Keywords: 20th Century Crimean Literature, Numan Çelebi Cihan, Hamdi Giraybay, İdris Asanin, İsa Abdurraman, Şakir Selim, oath

* Arş. Gör. Işıl İşıktaş Sava, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara.

isilay@gazi.edu.tr

Giriş

“Tanrı’yı veya kutsal bilinen bir kişiyi, bir şeyi tanık göstererek bir olayı doğrulama, yemin; kendi kendine söz verme” şeklinde tanımlanan “ant” ile “bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz vermek, yemin etmek”¹ olarak ifade edilen “ant içmek (veya etmek)” sözleri Türk kültüründe önemini daima korumuş kavramlardır. Tarihin eski dönemlerinden günümüze kadar gelen “Kan kardeşliği, uzlaşma ve kargışa dayalı ant içme” şeklinde sınıflandırılabilen “ant” ritüellerinden “kargışa dayalı” olanının Türk kültür çevresinde daha geç görülmeye başladığı ve tek başına gerçekleştirilen bir ritüel olduğu anlaşılmaktadır.²

“Bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz vermek, yemin etmek” olarak ifade edilen “ant içmek (veya etmek)”, diğer bir tabirle kargışa (yani bedduaya) dayalı ant içmek/etmek, kimi zaman insanların arasındaki dostluğu pekiştirmek, kimi zaman devletler veya milletler arası ilişkilerde sınırları belirlemek, düzenlemek ya da günlük hayatta sevdiğimiz birileri için bir şeyleri yerine getirmeye söz vermek adına kullanılmıştır. Bunlardan başka mensubu olduğu milletin başından geçen tarihî hadiseler karşısında milletini içine düştüğü zor durumdan kurtarmak için her türlü fedakârlığı göze alan bazı milliyetperver ve vatanperver şahsiyetler bu duygularını kaleme alırken de “ant içme/etme, yemin etme, söz verme” gibi tabirleri kullanmışlardır. Bu yazıda incelenmeye çalışılacak olan konunun merkezinde de bu şekilde şiirler yazmış şahsiyetler bulunmaktadır.

20. Yüzyıl Kırım Tatar Şiirinde Ant Etme / Yemin Etme

Karadeniz’in kuzeyindeki Türk devletleri arasında çok mühim bir yere sahip olan Kırım Hanlığı (1442-1783), Altın Orda Devleti’nin mirasçısı vaziyetindeki Türk Devlet ile zümrelerinin en büyüğü, en uzun süre hayatta kalanı ve Ruslar tarafından en son işgal edilenidir.³ 1783’te Çarlık Rusya’sının Kırım’ı işgal etmesiyle Kırım Tatarlarının facialı günleri başlamıştır. 1917 Ekim İhtilâliyle iktidarı ele geçiren Sovyet Rusya, Kırım Tatarlarına eziyetlerini devam ettirmiş ve 18 Mayıs 1944’te bütün Kırım Tatarlarını Vatan Kırım’dan Özbekistan’a ve Sibiryaya sürmüştür. Kırım Tatarları her açıdan zulümle dolu olan günlerini, feryatlarını edebî eserlerinde dile getirmeye çalışmışlardır. Bu eserlerin bazılarında şair ve yazarlar, Kırım Tatar halkının çektiği eziyetlere çare olabilmek, geçmişin güzel ve bahtlı

¹ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, C. I., Ankara, 1998, s. 115.

² İlhami Durmuş, “Türk Kültür Çevresinde Ant”, *Millî Folklor*, 2009, Yıl 21, Sayı 84, s. 100-102.

³ Akdes Nimet Kurat, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2002, s. 203-273.

günlerine olan özlemlerini ifade etmek, öz halkının hürriyete kavuşması uğruna neler yapacaklarını anlatmak için sözler vermişler, ant içmişlerdir.

Bu şairlerden biri, 1885'te Kırım'ın Orkapı tarafında Sonak köyünde doğmuş, 1908-1916 seneleri arasında İstanbul ve St. Petersburg'da tahsil görmüş, 1908'de Cafer Seydahmet ve daha başka Kırım Tatar gençleri ile birlikte İstanbul'da "Kırım Talebe Cemiyeni" tesis etmiş, 1917'de Kırım Müftüsü seçilmiş;⁴ daha sonra da 9 Aralık 1917'de toplanan Kırım Tatar Millî Kurultayı'nın üyeleri tarafından seçilerek Kırım Tatar Hükümeti'nin başkanı olmuş ve ne yazık ki 1918 yılında Bolşevikler tarafından yakalanarak idam edilmiş⁵ olan Numan Çelebi Cihan'dır.

Numan Çelebi Cihan'ın devlet adamlığı yanında şairlik ve yazarlık yönünü onun *Ay kidi* "Hey gidi", *Yolcu Garip* "Garip Yolcu", *Tilkiden Selam* "Tilkiden Selam", *Bastırq Hapishane*", *Savlıqnen Qal Tatarlıq* "Sağlıcakla/Hoşçakal Tatarlık", *Sarı Tülpan* "Sarı Lâle" gibi şiirlerinde ve *Karılğaçlar Duası* "Kırlangıç Duası" adlı hikâyesinde görmekteyiz. Kırım Tatar Edebiyatı'nda onun eşsiz bir yerde bulunmasını sağlayan 1917 de yazdığı *Ant Etkenmen* "Ant Etmişim" şiiridir. Bu şiir daha onun sağlığında halk tarafından bestelenmiş,⁶ 9 Aralık 1917'de toplanan Kırım Tatar Millî Kurultayı'nda Millî marş olarak okunmuştur.⁷

*Ant Etkenmen*⁸

Ant etkenmen, milletimin yarasını sarmağa!
Nasıl bolsın o zavallı qardaşlarım çürüsün?
Olar için ökünmesem, qayğırmasam, yanmasam,
Yüreğimde qara qanlar qaynamasın, qurusın.
Ant etkenmen, şu qaranıq yurtqa şavle sepmege.
Nasıl bolsın, eki qardas bir-birini körmesin!
Bunu körip busanmasam, muğaymasam, yanmasam,
Közlerimden aqqan yaşlar derya-deñiz qan dolsın.

Ant etkenmen, söz bergenmen millet için ölmege,
Bilip, köpip milletimniñ közyaşını silmege.
Bilmiy, körmüy biñ yaşasam, Qurultaylı han bolsam,

*Ant Etmişim*⁹

Ant etmişim, milletimin yarasını sarmaya!
Nasıl olsun, o zavallı kardeşlerim çürüsün?
Onlar için üzülmezsem, kaygılanmazsam, yanmasam,
Yüreğimde kara kanlar kaynamasın, kurusun!
Ant etmişim, şu karanlık yurda ışık saçmaya,
Nasıl olur da iki kardeş birbirini görmesin?
Bunu görüp busalmazsam, üzülmezsem, yanmazsam
Gözlerimden akan yaşlar derya deniz kan dolsun!

Ant etmişim, söz vermişim millet için ölmeye,
Bilip, görüp milletimin gözyaşını silmeye,
Bilmeden, görmeden bin yıl yaşasam, Kurultaylı Han olsam

⁴ Zakir Kurtnezir, *Qırımtatar Edipleri*, Akmescit 2000, s. 45.

⁵ Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1917)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 250-251.

⁶ Numan Çelebi Cihan, *Ant Etkenmen*, Köstence 2002, s. 17.

⁷ Cafer Seydahmet Kırimer, "Bazı Hatıralar", *Emel*, Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı İstanbul 1993, s. 242.

⁸ Numan Çelebi Cihan, *Ant Etkenmen*, Köstence 2002, s. 23.

⁹ Metinlerin Kırım Tatarcasından Türkiye Türkçesine aktarılması tarafımızdan yapılmıştır.

Yene bir kün mezarlıklar kelir meni kömmege.

Gene bir gün mezarlıklar gelir beni gömmeye!

Şiire baktığımızda kendini milletine adayan, milletinin çektiği acılara üzülmeyen, yanmadan yaşamak yerine ölmeyi isteyen; vatanını ve milletini içine düştüğü hazin ve vahim durumdan kurtarmayı kendine vazife edinen; milletinin gözyaşlarını dindirmeye söz veren bir şairi görmekteyiz. Şair, şiirinin üç kıtasının da *Ant etkenmen* ile başlayarak milletinin geleceği, refahı ve huzurlu günleri adına kendini feda etmeye razı olduğunu kuvvetlendirmek için üstüne basa basa kullanmıştır.

Bu şiir, kendini 1917 Kurultayı'nın vasisi olarak kabul eden 30 Haziran 1991'de toplanan Kırım Tatar Millî Kurultayı'nın "Kırım Tatar Halkının Millî Bayrağı ve Millî Marşı" hakkındaki kararının 2. Maddesinde "*Kırım Tatar halkının millî marşı Numan Çelebi Cihan'ın "Ant Etkenmen" adlı eseridir.*"¹⁰ şeklinde bir ifadeyle günümüzde de Kırım Tatarlarının millî marşı olma özelliğini devam ettirmektedir. Ayrıca şairin hayatı, en yakın dava arkadaşı olan Cafer Seydahmet Kırimer tarafından kaleme alınan ve Kırım'ın üç devresini (yani Hanlık Dönemi, 1783 Kırım'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi ile 1883'te İsmail Bey Gaspıralını "Tercüman" gazetesini çıkarmaya başladığı 1883'e kadarki devre ve Gaspıralı ile başlayan millî uyanış devrini) 11 hikâye şeklinde anlattığı "Nurlu Kabirler" kitabında "Andlı Kurban" bölümünde hikâyeleştirilmiştir.

Numan Çelebi Cihan'ın bu şiiri Kırım Tatar şairleri üzerinde derin izler bırakmıştır. Hem çağdaşları hem de kendinden sonra yetişen yeni nesil şairle, onun şiirinin tesirinde şiirler yazmaya çalışmışlar ve *Ant Etkenmen* şiirine nazireler yazmışlar, şiirlerinde ona atıflarda bulunmuşlardır. Onlardan biri de 1901'de Kırım'ın Kefe vilayetinin Yeni Kale köyünde dünyaya gelen 15 yaşından itibaren şiirler yazmaya başlayan, 1921-1922 yıllarında Kırım'da yaşanan açlık neticesinde tahsilini yarıda bırakan, 1923'te İstanbul'a gelip Edebiyat Fakültesi'ne girip burayı yazdığı "Kırım Tarihi" adlı tez ile üç senede bitiren Hamdi Giraybay'dır.¹¹

Onun "*Doğduğundan ölüncüye kadar Milletinin saadetine çalışan, milleti için çalışmaktan hiçbir vakit bıkmayan ve sonra milletinin saadeti uğruna canını bile feda etmeye razı olan Çelebicihan'a hitaben*" ifadesiyle başlayan *Men de And Ettim* adlı şiiri şu şekildedir:

*Men De And Ettim*¹²

Ben De Ant Ettim

¹⁰ *Emel İki Aylık Kültür Dergisi*, Temmuz - Ağustos 1991, Sayı 185, s. 10.

¹¹ Hamdi Giraybay, *Yaş Tatarlarğa*, Bucureşti 1994, s. 7.

¹² Hamdi Giraybay, *age.*, s. 19-20.

*Men de and ettim, bu Tatarıñ yokunı var etmege,
Azırladım men de senday hak yolına ketmege,
Senday etken bir büyükniñ andına ant katmaga,
Bunun için men de hazırman apislerde catmaga,*

*-Tatar için “ses çıkarma, öldürtürüz” – deseler,
Bastırıkda tenim çürütüb kolum, tenim kesseler,
Ayağıma kırşav salub üstüme taş tizseler,
İçimden gene senden beter and etkenmen cılarman.*

*Tip-tirili otka atsalar, meni cagup külseler,
And etkenmen sözün endi taşla avzından deseler,
Ondan alub dargçka canık kevdem kerseler,
Soñ kuvetniñ gür davışman, “and etkenmen” cılarman*

*Seniñ cırıñ cırlamagan andıñnı yalan sayganlar,
“Hak” söziñni “Hak” tuvul dep imansız oyga dalganlar,
“Hak-adalet” düşmanları iki ayaklı canavarday insanlar,
Aramızda adsız kalsın, cerge batsın, çok bolsın!...*

*Tatarlıknı tanımayan Tatar için ölmegen,
Sen büyükday, “And etkenmen bilmek için” demegen,
Milletiniñ eksikliğini düşünmegen, bilmegen,
Tip-tirili otka atılsın, toz dumanday kül bolsın!*

*Hiç birevsi koşulmasa, maga yarsım etmese,
Öz başıma, “Kurultay” kurar, cıyın etermen,
“Senin aytkan sözün yalan”, “Doğru tuvul” deseler,
Vazgeçmem senin “andıñdan”, varlığım yok etermen.*

*Anam meni niçün tapkan, babam ne için okutkan?
Ocalarım niçün maga “Hak-adalet” tanıtkan?
Andıñ için “And etkenmen” bolsam söziñ unutkan
Yarın seniñ karşında men kalay tözüp turarman?*

Karşımdaki büyük Tatar menden ne ümit ete,

Ben de and ettim, bu Tatarın yokunı var etmeye,
Hazırladım ben de senin gibi hak yoluna gitmeye,
Senin gibi yapan bir büyüğün andına ant katmaya,
Bunun için ben de hazırım hapislerde yatmaya,

-Tatar için “ses çıkarma, öldürürüz” deseler,
Hapishanede tenimi çürütüp elimi, vücudumu kesseler,
Ayağıma Pranga vurup üstüme taş dizseler,
İçimden gene senden beter ant etmişim marşını söylerim.

Dipdiri ateşe atsalar, beni yakıp gülseler,
Ant etmişim sözünü artık bırak ağzından deseler,
Oradan alıp darağacına yanık gövdemi assalar,
Son kuvvetimin gür sesiyle “Ant etmişim” marşını söylerim.

Seniñ andını söylemeyen, yalan sayanlar,
“Hak” sözünü “Hak” değil diyerek imansız düşüncelere dalanlar,
“Hak-adalet” düşmanları iki ayaklı canavar gibi insanlar,
Aramızda adsız kalsın, yere batsın, yok olsun!...

Tatarlığı tanımayan Tatar için ölmeyen,
Senin büyük birisine “Ant etmişim bilmek için” demeyen,
Milletinin eksikliğini düşünmeyen, bilmeyen,
Dipdiri ateşe atılsın, toz duman gibi kül olsun!

Hiçbirisi katılmasa, bana yardım etmese,
Kendi başıma “Kurultay” kurar, toplarım,
“Senin söylediklerin yalan”, “Doğru değil” deseler,
Vazgeçmem senin “And”ından, varlığımı yok ederim.

Annem beni niçin doğurdu, babam niçin okuttu?
Hocalarım niçin bana “Hak, adalet”i öğretti?
Andın için “Ant etmişim” sözünü unutursam
Yarın senin karşında ben nasıl dimdik dururum?

Karşımdaki büyük Tatar benden ne ümit ediyor?,

*Büyük Çelebi Cihan, andıñ meni her kün titrete,
Andıñ için çalışmasam, Milletim için canmasam,
Seniñ andıñ oğrunda ölümni borc sanmasam,
Tatarlıgım kalay etüb sizge isbat etermen?*

Büyük Çelebi Cihan, andın beni her gün titretiyor,
Andın için çalışmazsam, milletim için yanmazsam,
Senin andın uğrunda ölümü borç sanmazsam,
Tatarlığımı size nasıl ispat ederim?

Giraybay, bu şiirini Çelebi Cihan'a atfetmiş, onun *Ant Etkenmen* şiirinde var olan değerleri kendine şiar edinmiş, o da tıpkı Çelebi Cihan gibi milleti uğrunda canını vermeye razı olduğunu ısrarla şiirinde belirtmiş, hatta söylediklerini yapamazsa ahirette Çelebi Cihan'ın karşısında hesap vermeye yüzü olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca anne babasının onu dünyaya getirme sebebinin milleti için faydalı işler icra etmek olduğunu, millî marş ile her gün titreyip kendine geldiğini ve bu ant uğrunda çalışmazsa, milleti için yanmazsa, bütün bunlar uğruna ölümü kendine borç bilmezse Tatarlığını kimseye ispat edemeyeceğini dile getirmiştir.

Şair bu şiiri ile yetinmemiş, bu şiirin hemen arkasından *Ant Etkenmen Aytaman* adlı ikinci bir şiir yazmıştır:

*Ant Etkenmen Aytaman*¹³

*Catsam, tursam, colga çıksam and etkenmen aytaman,
Kayta-kayta, ayta-ayta men artıma kaytaman,
Kanım kaynay, canım caynay and etkenmen cırlasam
Savlıkman kal Tatarlıknu, “bastırık” man sırlasam,*

*And etkenmen Tatarlarıñı yarasını sarmaga,
Dep bagırsam bu keñ dünya boşluklarda tar maga
Aytan sayın aytacagım kele kalbim kaltray,
Emellerim töpesinde bir altın ay caltray,*

*“And etkenmen” ayılğanda men bir şair bolaman,
Tamarlarım torlana da kirli kinge tolaman,
“And etkenmen” cırladım mı ille şiir yazaman,
Eskirmegen taze dertiniñ çöpmen tübün kazaman.*

*Maga ilham bergen meni “cigitmen” dep yaşatkan,
Gaflet kalub yuksırasam, “yuklama” dep taş atkan,*

Ant Etmişim'i Söylüyorum

Yatsam, kalksam, yola çıksam “ant etmişim” diyorum,
Döne döne, söyleye söyleye, ben arkama dönerim,
Kanım kaynar, canım yanar “And Etmişim”i söylersem
Sağlıkla kal Tatarlığı, “hapishane” ile sınırlasam,

Ant etmişim Tatarların yarasını sarmaya,
Diyerek haykırsam bu geniş dünyada boşluklar dar bana
Söyledikçe bir daha söyleyesim geliyor, kalbim çarpıyor,
Emellerimin tepesinde bir altın ay parlıyor.,

“Ant etmişim” söylenirken ben bir şair oluyorum,
Damarlarım kabarıyor da kirli kin ile doluyorum,
“Ant etmişim” söylediğimde ille şiir yazıyorum,
Eskimeyen taze derdin çöpü dibini kazıyorum.

Bana ilham veren, beni “Yiğidim” diye yaşatan,
Gaflete düşüp uykuya dalacak olsam
“uyuma” diyerek taş atan

¹³ Hamdi Giraybay, *age.*, s. 21-22.

*Yaş babaynın kaleminden tökken ötkür sözleri,
Menden kuva muñ-kaygunı o sözlerin özleri!*

*Ey bizlerni kucagında aybetlegen anaylar!
Bahtımızniñ yaraları tazerdi de kaynaylar,
Beşikdeki sabilerge “And etkenmen” aytıñız,
Caş miyleri katmaz burun vicdanların baytıñız!*

*And etkenmen, söz bergenmen millet için ölmege,
Dep cırlañız cıynlarda munlı kızlar bizlerge,
Bilip, körüp milletimnin közyaşını silmege,
Beytimen karşılayık biz yaşlar da sizlerge,*

*Ey mollakam, kabrimde maga telkin bergende
Yaradanga dua etüb kollarıñni kergende,
“And etkenmen” cırla başda, men çoşayım, dıñlayım,
Eger meni toprak sıksa men de sennen iñlayım.*

*Kırklamamı sana berse yanık anayım,
Her kün tañda mezarımda “and etkenmen” cırla sen,
Cer astında seni dınlap köz yaş töküp kanayım;
“And etkenmen” cırlaganda çürüp bitsin cansız ten!*

*And etkenmen and etkenniñ andı için ölmege,
Kaysı Tatar gönüllene mennen düşman bölmege,
Siz korksañız, mına caşlar men aldında ketemen,
Tavni, taşni, car-cılğanı, dal-tüzgün col etermen!*

Genç babanın kaleminden dökülen keskin sözleri,
Benden uzaklaştırıyor sıkıntı ve kaygıyı, o sözlerin özleri!

Ey bizi kucagında heybetlendiren analar!
Bahtımızın yaraları tazelenip tazelenip kaynıyorlar,
Beşikteki sabilere *Ant Etmişim* söyleyin,
Genç beyinleri katılaştırmadan önce
vicdanlarını zenginleştirin!

Ant etmişim, söz vermişim millet için ölmeye,
Diyerek söyleyin toplantılarda, dertli kızlar bizlere,
Bilip, görüp milletimin gözyaşını silmeye,
Beyiti ile karşılayalım biz gençler de sizleri.

Ey malla ağbeyim, kabrimde bana telkinde bulunurken,
Yaratana dua edip ellerini açarken,
Ant Etmişim'i söyle başımda, ben çoşayım, dinleyeyim,
Eğer beni toprak sıkarsa ben de seninle inleyeyim.

Kırklanma işini san verirse annem,
Her gün sabah vakti mezarımda *Ant Etmişim*'i söyle sen,
Yer altında seni dinleyip gözyaşı döküp kanayım,
Ant etmişim 'i söylerken çürüyüp bitsin cansız tenim!

Ant etmişim, ant edenin andı için ölmeye,
Hangi Tatar gönüllü olur benimle düşman bölmeye,
Siz korkarsanız, işte gençler, ben önlerinde gidiyorum,
Dağı, taşı, uçurum ve nehri, dümdüz edip yol yapıyorum!

Günlük hayatını yaşarken bile “*And Etkenmen*” söyleyip, toplantılarda bunun çalınmasını, anne babaların çocuklarını bununla büyütmesi gerektiğini dile getiren şair ne zaman bu şiiri söylese/dinlese kanının kaynadığını, kalbinin hızla çarptığını ifade etmektedir. Hatta öldüğünde dualarla birlikte *And Etkenmen*'in söylenmesini istemekte ve kırk gün boyunca duayla birlikte bu şiirin mezarı başında okunmasının onun kabir içinde huzura erdireceğini düşünmektedir. Kendi andını da Numan Çelebi Cihan'ınkiyle özleştirmekte, genç Tatarlara da bu anda sahip çıkmaları gerektiğini bir vasiyet gibi ortaya koymaktadır.

Giraybay, 1926 yılının sonunda Kırım'a dönmüş, millî maarif ve medeniyetin gelişmesi için çok önemli hizmetlerde bulunmuş ancak ne yazık ki, 1928 yılında

“milliyetçilik”le suçlanarak KGB adamları tarafından tutuklanmış ve Moskova’daki “Buturka” adlı hapisanede vahşice katledilmiştir.¹⁴

1923’te Kırım’da Bahçesaray’ın Foti-sala köyünde doğan İdris Asanın, 18 Mayıs 1944’te ailesiyle birlikte, bütün Kırım Tatarları gibi, vatan Kırım’dan Orta Asya içlerine özellikle Özbekistan sürülmüş ve Özbekistan’ın Mitan reyonunda yaşamış, halkının başından geçen faciaları dile getirilen “*Mitan sokakları*”, “*Tanrım Sana Duam*”, “*Bu Ne Zulüm*” gibi şiirler yazmıştır. Yazdıklarından dolayı KGB adamlarınca takibe alınmış evi basılmış ve yazdığı hikâyelere, şiirlere el konulmuş, yetmezmiş gibi Kırım Tatar Millî hareketinin içinde bulunmasından dolayı tevkif edilmiş ve 25 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Stalin’in ölümünden sonra Asanın’ın cezası 10 yıla düşürülmüş 1956’nın sonunda serbest bırakılmıştır. Şair 1944’te Mitan’dayken sürgün faciasında yaşanan dehşeti gözler önüne sererek ve kendinden önce, milletleri uğruna ölümü göze alıp “Ant eden” diğer şairlere atfederek “*Menim Antım*” adlı şiiri yazmıştır.¹⁵

*Menim Antım*¹⁶

*Yurtsuz qalğan hor milletim,
Ğurbetlikte yüresin,
Açlıq, holıq, hastalıqtan
Sürü-sür ölesiñ*

*Mezarçılar yoruldılar,
Cenazeler qılınmay
Dua-hatim bir yaq tursın,
Ölgen eske alınmay.*

*Bir gün geçse kimse bilmey
Dünki qabir ne yerde.
Mezarlıqta ölülerini,
Qaşqır sürey kimerde.*

*Bunu körip yürek sızlay
Etim-tenim çimirdey.
Buña nasıl yürek çidar,
Ğadaplanmay, irinmey?!*

Benim Andım

Yurtsuz kalan hor milletim,
Gurbetlikte yaşıyorsun,
Açlık, holık, hastalıktan
Sürü-sürü ölüyorsun.

Mezarçılar yoruldular,
Cenazeler kılınmıyor
Dua-hatim bir tarafta durdun,
Ölenler hatırlanmıyor.

Bir gün geçse kimse bilmiyor
Dünkü kabir nerede.
Mezarlıkta ölülerini,
Bazen kurt sürüklüyor.

Bunu görünce yürek sızlıyor,
Etim-canım yanıyor,
Buna yürek nasıl dayanır,
Öfkelenmeden, kabuk bağlamadan

¹⁴ Zakir Kurtnezir, *Qırımtatar Edipleri*, Akmescit 2000, s. 82.

¹⁵ Zakir Kurtnezir, *age.*, s. 170-171.

¹⁶ Rıza Yusuf, *Sanadan Yanğırağan Şiirler*, Akmescit 2009, 185-186.

*Bu ğarip halk aqsız yerde,
Mında ölip bitsinmi?
Yurtıı basqan yağmacılar,
Körıp bayram etsinmi?*

*Millet artıq elâq ola,
Battı düşman şerine.
Halqıñıñ adı tarihlardan
Şan-şüretsiz siline.*

*Gece-kündüz oylanğanıı,
Bu zevalğa bir çare,
Bu accılar aqılıma
Neler neler ketire?*

*Nefretlenem, göñlüm taşa
Közlerimden yaş kele,
Tek bir niyet-küreş yolu
İrademe küç bere.*

*Men ant etem, ant etkenniñ
İzinden ketmege
Milletimniñ aqqı için
Canım feda etmege.
1944, Mitan*

Bu garip halk, haksız yerde
Burada ölüp bitsin mi?
Yurdu basan yağmacılar
Görüp bayram mı etsin?

Millet artık helâk oluyor,
Battı düşman şerine.
Halkın adı tarihten
Şan şöhretsiz siliniyor.

Gece gündüz düşünüyorum,
Bu zevale bir çare,
Bu acılar aklıma
Neler neler getire?

Nefret ediyorum, gönlüm taşıyor,
Gözlerimden yaş geliyor.
Sadece bir niyetim var mücadele yolu,
İrademe güç veriyor.

Ben yemim ediyorum, ant edenin
İzinden gitmeye.
Milletimin hakkı için
Canımı feda etmeye.
1944, Mitan

Şair, bu şiirinde vatan Kırım'dan Özbekistan'a sürülürken yolda yaşadıkları dehşeti, açlıktan, susuzluktan ve hastalıktan ölen halkının cenaze namazları kılınmadan gömüldüklerini; gönderildikleri yerde halkının yok olma kaygısını sade ve etkileyici bir anlatımla dile getirmiştir. Ayrıca her gün halkının bu durumuna üzülüp ağladığını ve halkı için çareler düşündüğünü dile getirmiştir; Numan Çelebi Cihan'ın "Ant Etkenmen" şiirine atıfta bulunarak onun yolundan gideceğine kendi kendine söz vermiş, bu duygularını da şiirinin son dizelerinde ifade etmiştir.

1991'de Kırım'da kurulan II. Kurultay'ın azası seçilmiş, millî hareketin faal iştirakçilerine bağısladığı *Adalet Küreşi Saflarında* adlı birkaç ciltlik kitap serisinin ilk üç cildini hazırlamış ve 2007'de Bahçesaray'da vefat etmiştir.¹⁷

¹⁷ Rıza Yusuf, *age.*, s. 84.

Vatan ve millet uğruna “Ant Etme” ile ilgi ifadelerin geçtiği şiirlere başka bir örnek de 1937’de Kırım’da Kezlev’de doğan, 1944 sürgünü sebebiyle Özbekistan’da büyüyen ve tahsiline burada devam eden ve 1997’ye kadar Semerkant vilayet gazetesinde çeşitli görevlerde bulunan, ilk şiirini 1961 senesinde “Lenin Bayrağı” gazetesinde basılan İsa Abduraman’dır.¹⁸ Onun *İç Bitmedi Küreşimiz* “Hiç Bitmedi Mücadelemiz” adlı şiirinde ant etme ifadesi şöyle geçmektedir:

*İç Bitmedi Küreşimiz*¹⁹

*Cennet gibi bir ülkeniñ
Evlâdımız, milletimiz biz.
Çoqraq suvuday temiz,
Bütün arzu niyetimiz.*

*Bir zamanlar yer yüzünde
Dağıldı şan-şüretimiz,
Bizge oldu nice ücüm,
İç bitmedi küreşimiz.*

*Qırım bizim em dedemiz,
Em babamız, em anamız.
Onıñ ile em külemiz,
Em ağlaymız, em yanamız.*

*Bizsiz o da çoq horlandı,
Yeter endi şad etermiz.
Ayrılmamız, ölsek- sende
Ölürüz, dep ant etermiz!*

*Biñlernen merd, batırımız,
Çıqarmadan ses ve seda,
Serbestliküñ, aydın küñçün
Canlarımız etti feda.*

*O gün ise iç kelmedi,
Baht bizge iç külmedi,
Yıqılğanda baş köterdik,*

Hiç Bitmedi Mücadelemiz

Cennet gibi bir ülkenin
Evlâdıyız, milletiyyiz biz.
Kaynak suyu gibi temiz,
Bütün arzu niyetimiz.

Bir zamanlar yeryüzünde
Dağıldı şan-şöhretimiz,
Bize oldu nice hücum,
Hiç bitmedi mücadelemiz.

Kırım bizim hem dedemiz,
Hem babamız, hem anamız.
Onun ile hem gülüyoruz,
Hem ağlıyoruz, hem yanıyoruz.

Bizsiz o da çok horlandı,
Yeter artık şad ediyoruz.
Ayrılmayız, ölsek sende
Ölürüz, diyerek ant ederiz!

Binlerce mert, yığidimiz,
Çıkarmadan ses ve seda,
Hürriyet için, aydın gün için
Canlarımız etti feda.

O gün ise hiç gelmedi,
Baht bize hiç gülmedi,
Yıkılınca baş kaldırdık,

¹⁸ Zakir Kurtnezir, *Qırımtatar Edipleri*, Akmesic 2000, s. 189.

¹⁹ Rıza Yusuf, *Sanadan Yangırağan Şiirler*, Akmesic 2009, s. 208-208.

Tüŝkinlikni iç bilmedik.

*Kirli, qaba çızmaların
Tüblerinde qaldıq, aman.
Ölmey çıktıq degirmenniñ,
Taşlarınıñ arasından.*

*Buz içinde buzlamadıq,
Ateşlerde yanmadık biz.
Vatan daim çıdam, quvvet,
Bergeninni añladıq biz.*

*Qara küçler çöl sahrağa,
Ceennemge saçtı bizni,
Ayamadan qıynadılar,
Qabaatsiz oğul-qızni*

*Yol açıldı, biñ azapnen
Qavuŝtıq biz tuvğan yurtqa.
Biliñ deymiz yaŝqa, qartqa,
Endi iç de yol yoq artqa.*

Düşkünlüğü hiç bilmedik.

Kirli, kaba çızmelerin
Diplerinde kaldık, aman.
Ölmeden çıktık değirmenin,
Taşlarının arasından.

Buz içinde buz tutmadık,
Ateşlerde yanmadık biz.
Vatan daima dayanıklılık, kuvvet,
Verdiğini anladık biz.

Kara güçler çöl-sahraya,
Cehenneme saçtı bizi,
Acımadan eziyet ettiler,
Kabahatsiz oğul-kızı

Yol açıldı, bin azapla
Kavuŝtuk biz ana yurda.
Bilin, diyoruz gence, yaŝlıya,
Artık hiç de yol yok arkamızda.

Şair sürgün ve sonrasında çekilen acıları anlatmış, vatan ve millet için ölmek gerekirse ölmek adına ant etmeyi görev saydığını dile getirmiştir.

1942’de Kırım’ın Akşeyh Rayonu’nun Büyük As köyünde doğan ve 18 Mayıs 1944’te henüz iki yaşındayken ailesiyle birlikte, Kırım Tatar halkının kötü kaderini paylaşarak, vatanı Kırım’dan Özbekistan’a sürgün edilen Şakir Selim²⁰ ilk şiirleri 1963’te Kırım Tatarlarının Taşkent’te çıkarttığı “Lenin Bayrağı” gazetesinde yayımlamış, bu tarihten sonra onun şiirleri, “Lenin Bayrağı” gazetesinde ve “Yıldız” dergisinin hemen hemen her sayısında yer almıştır. Kırım Tatarcasına hâkim olan Şakir Selim, tercümelerinde de oldukça başarılıdır. Şair, “A. Puşkin’in “Kafkas Esiri” poemasını ve “Küçük Facialar”ını, M. Lermontov’un şiirlerini, A. Tvardovski’nin “Hatıra Hukuku” poemasını, T. Şevçenko’nun “Katerina” adlı poemasını Kırım Tatarcaya tercüme etmiştir.”²¹ Şakir Selim de, Numan

²⁰ Ali Şamil, “Yüzünü Görmediğim Dost Şakir Selim”, *Emel İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, Sayı 228, 2009, s. 20.

²¹ Rıza Fazıl, Safter Nagavey, *Qırımtatar Edebiyatının Tarihi*, Akmesicet 2001, s. 486-487.

Çelebi Cihan ve şiirine atıfta bulunmuş, “Çelebi Cihan’ın Son Şarkısı” adlı şiirinde şunları dile getirmiştir:

Çelebi Cixanniñ Soñki Yiri²²

“Ant etkenmen, söz bergenmen millet için ölmege”
Ant etkenmen kerek bolsa kene qayıp kelmege,
Nasil etip, evlâtlarım men sizlerni taşlayım?
Bugün kene millet için küreşimni başlayım.

Suretimni bayraq etip köterdiñiz köklerge,
Yırlarımni darqattıñız ğururlanıp köp yerge.
Lâkin daa bilmeyersizdir eñ muqaddes sıırımni –
Aytayım men, evlâtlarım, sizge soñki yırımni:

Ant etip siz çağırdıñız kök bayraqlı Qurultay,
Amma kökni yaraştırma yıldızsız tek bir ay.
Zametiñiz boşuña keter, sizde birlik bolmasa,
Birleşmekçün ant etmege sizde erlik bolmasa.

Evlâtlarım, bunu sizge Quran öpüp aytaman!
Red etseñiz, yırlarımni alıp artqa qaytaman,
Demek, halqım oñmay keldi, oñmay yaşap -oñmağan,

Demek, halqı qurtaracaq yañi nesil doğmağan!..

Çelebi Cihan’ın Son Şarkısı

“Ant etmişim, söz vermişim, millet için ölmeye”
Ant etmişim, gerekirse yine dönüp gelmeye,
Evlatlarım, ben sizleri nasıl bırakayım?
Bugün yine millet için mücadeleme başlayayım.

Suretimi bayrak yapıp çıkardınız göklere,
Bestelerimi dağıttınız gururlanıp çok yerlerde,
Lâkin daha bilmiyorsunuz en mukaddes şarkımı
Söyleyeyim ben, evlatlarım size son şarkımı:

Ant edip siz çağırдыңız gök bayraklı Kurultay,
Amma göge yakışmıyor yıldızsız bir ay,
Zahmetiniz boşa gider, sizde birlik olmazsa,
Birleşmek için ant emeye sizde yiğitlik olmazsa.

Evlatlarım bunu size Kur’an öpüp söylüyorum,
Reddederseniz, şarkılarımı alıp geri dönerim.
Demek, halkım iyileşmeden geldi, iyileşmeden
yaşayarak iyileşememiş

Demek, halkı kurtaracak yeni nesil doğmamış!

Şair bu şiirini Numan Çelebi Cihan’ın ağzından ifadelerle yazmış, Kırım Tatar yeni nesillerine nasihatlarla bezenmiş ve onlara vatan-millet için vazifeler yüklenmiştir. Ayrıca şair bu şiirinde yemin etmenin başka bir ifadesi olan “Kur’an Öpme”yi kullanmıştır.

Sonuç

20. Yüzyıl Kırım Tatar şiirlerindeki ant etme motifinin kullanılmasında, Kırım Tatar tarihi ve yaşanan siyasî, içtimaî meselelerin paralellik arz ettiği görülmektedir. Çünkü tarihin gördüğü en ağır eziyetlere maruz kan milletlerden Kırım Tatarlarının evlatları, şairleri; önce Rus zulmünün altında milletlerinin uğradığı haksızlıklara başkaldırmak ve ezilen haklı hürriyete kavuşturmak için ant etmiştir. Daha sonra 1944 sürgün felaketiyle vatan Kırım’dan

²² Şakir Selim, *Tüşünce, Şiirler, Tercimeler*, Tavriya Neşriyatı 1997, s. 17.

uzaklaştırılarak yaklaşık elli yıl boyunca vatandan ayrı yaşamaya mecbur edilmiş olan bu evlatlar yazdıkları şiirlerinde vatanlarına geri dönebilmek ve yıllarca aciz bırakılan milletin gözyaşlarını dindirmeye, dertlerine çare olmaya ant ettiklerini şiirlerinde dile getirmişlerdir.

Kaynaklar

- Cihan, Numan Çelebi, *Ant Etkenmen*, Köstence 2002.
- Durmuş, İlhami, “Türk Kültür Çevresinde Ant”, *Millî Folklor*, 2009, Yıl 21.
- Emel İki Aylık Kültür Dergisi*, Temmuz - Ağustos 1991, Sayı 185.
- Fazıl, Rıza – Safter Nagavey, *Qırımtatar Edebiyatının Tarihi*, Akmesit 2001.
- Gıraybay, Hamdi, *Yaş Tatarlarğa*, Bucureşti 1994.
- Kırimer, Cafer Seydahmet, “Bazı Hatıralar”, *Emel*, Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, İstanbul 1993.
- Kırımlı, Hakan *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1917)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- Kurat, Akdes Nimet, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2002.
- Kurtnezir, Zakir, *Qırımtatar Edipleri*, Akmesit 2000.
- Selim, Şakir, *Tüşünce, Şiirler, Tercimeler*, Tavriya Neşriyatı 1997.
- Şamil, Ali, “Yüzünü Görmediğim Dost Şakir Selim”, *Emel İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, Sayı 228, 2009.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, C. I, Ankara 1998.
- Yusuf, Rıza, *Sanadan Yanğırağan Şiirler*, Akmesit 2009.